

## Lyngør historiegruppe

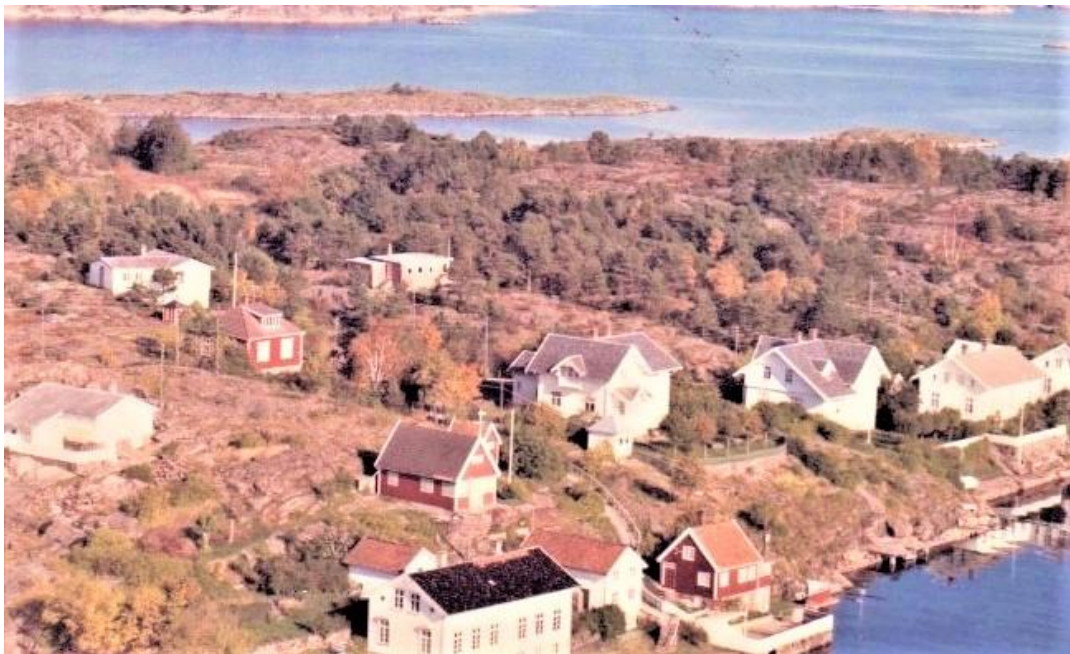
Lyngør historiegruppe ble etablert sommeren 2015 og er en uavhengig gruppe bestående av personer som er interessert i Lyngørs historie, både i smått og stort. Gruppen har som formål å stimulere til å bevare og å gjøre kjent historiske minner knyttet til Lyngør. Disse små skriftstykkene er ledd i dette, og er skrevet av folk som har en historie å fortelle, eller som har kunnskap å dele.

Nr. 30

Dato: Juni 2021.

### Sommergjest i 95 år

Helge T. Krafft



Midtre Odden 1965, oldefar A.B.s hus nederst, villaene over, «Tua» øverst.

Som barn i 1930-årene var vi aldri i tvil om hvor vi skulle være i sommerferien. Den tjuvstartet på pulten i Ullevål skole, der man i kjedelige timer kunne sitte og høre inni hodet den hule, fete lyden ”unk - unk - unk” av dieselmotoren i Anders Nilsens fiskeskøyte. Forberedelsene begynte lenge før det var aktuelt å reise.

Fiskekroker ble laget av bøyde knappenåler, snører av tynn hyssing, alt sammen ubrukelig til å fiske krabber med, enn si bergnebb. Meget senere begynte mor å pakke sommertøy i amerikakofferten og «håldålen», en koffertliknende sekk, som virkelig kunne romme alt. Det var ikke småtteri vi skulle ha med oss for hele sommeren.

Reisen startet klokken 8 om aftenen fra Akershuskaaien, der ”Galtesund” eller en av de andre hurtigrutebåtene lå med dampen oppe. Bestemor og onkel Leif var trofast møtt opp med en pakke Milk-kjeks eller et par Lohengrin-sjokolader til reiseniste. De sto igjen på kaaien og vinket til vi ikke kunne se dem.

Ombord hendte det at vi fikk sove i kapteinens lugar eller bestikkflugaren, fordi det var for trangt i lugaren under dekk, eller kanskje det var ”overbooked”, som det heter i dag. Vi lå der og kikket opp i et mahognyskap uten bunn, det var kanskje bare til pynt? På reisen var vi sjøsyke, hang over rekka med et solid grep av mors hånd bak i jakken, mens en flirende fetter spurte om vi hadde lyst på kjøttkaker med brun saus. Det hadde vi ikke, vi holdt på å dø. Grytidlig om morgenen ble vi vekket, fikk på klærne i full fart og stormet opp på broen, der kaptein Knudsen sto klar med fløytesnoren og sa ifra at ”nå skal vi blåse”. Vi måtte holde oss for ørene før dampfløyten ulte ut i den hutrende morgenkjøligheten. Postferga med en ekstra sjekte ved siden og Åge Monrad ved styrespaken kom i god fart ut fra Store Svalsund. Han svingte i en fin bue inn til hullet i skipssiden, der han huket en solid jernkrok i lukekarmen og satte full fart på motoren, så trossa holdt seg stram, mens rutebåten gjorde en liten sving innover mot Stensøen. Vi henholdsvis hoppet, og møysommelig klatret, ned i fergen, avhengig av alder og førlighet. Dampvinsjen på dekk ble satt i gang, noen raske prust frem og tilbake, så kom nettet med bagasjen like ned i ferga.

Forventningene var skyhøye på veien inn til Holmebrygga i morgensolen. Der gikk de fleste i land, mens vi som skulle til Odden fikk være med ferga helt til vår egen brygge og ”Villa Frode”. Flagget var oppe, mormor tok imot oss med åpne armer, koffertene ble lempet i land og vi var i Lyngør. Hennes hus hadde mange rom og vi fordelte oss raskt, fetterne i gutteværelset, kusinene i jenteværelset. Hvor de voksne ble av er jeg ikke så sikker på. Huset var stort, men i 1½ etasje, så rommene i 2. etasje hadde spennende trekantete kott, der vi fant alle slags gamle og rare ting. En teleskopisk fiskestang av bambus fra fjerne land fikk ikke lang levetid i klåfingrete barnehender.



Utenfor huset lå rosehaven, der mormor holdt orden med rake og spade. Vi fikk beskjed om at alt som var vissent kunne fjernes, en enkel gartnerregel. Ovenfor veien var heia, der vi kunne løpe fritt og hoppe fra knaus til knaus helt ut til Enga, den runde, isskurte Galteryggen, fjorden med landsiden og Gjeving langt der inne. Som regel lå det en stor båt der og lastet tremasse. Biler og parkeringsplasser fantes nesten ikke.

Finn Kraffts akvarell 1924

Bak ”Kontoret”, våre bestefedres arbeidsplass, som senere ble sommerhus, lå ”Kontordapelen”, en stor dam der vi kappseilte med ”flatlensere”, spikket av et margarinkassebord med seil av papir. Senere avanserte vi til motorbåter, drevet med propell og masse pakkestrikk fra Holms butikk. Propellen måtte loddes. En mekanisme av Meccano med utveksling gjorde opptrekkingen i en fei, det gjaldt å stoppe før strikkene røk.

Tanter, onkler, grand-, filletanter og -onkler med tilhørende barn, kusiner, fettere og tremenninger i alle aldre bodde i de nærmeste husene. Oldefar A.B.s hus på bryggen hadde butikk til ca 1920. Sveitservillaene «Frode» og «Sole» ble bygget av morfar Thorvald (1902) og broren Petter Hansen (1906). Den første ”Hytten” i Lyngør var grandtante Bennes nedenfor minen, bygget i 1911. I 1930 kom onkel Håkons ”Kikut” lengst øst på Odden, i 1938 vår ”Tua” på toppen av heia, med utsikt omtrent horisonten rundt. Siden kom hyttene slag i slag, bygget av tanter og onkler, Margot i 1939, Egil 1940, Per 1952 og Margot igjen i 1956. Onkel Frode kjøpte etter krigen et hus vest på Odden, ut mot fjorden, og kalte det ”Skipper hill”. Derefter kom vår egen generasjon, men nå er det nærmest slutt på hyttetomter med strandlinje. Til Villa Sole hørte et badehus med nedsenkbar kum, så damene kunne komme ut i vannet uten å vise seg med badedrakt på land.



Rutebåten i Sundet og Villa Soles badehus 1921.

Fedrene kom i helgene og rodde oss til Dype Holla, der vi badet dagen lang, med smørbrød og honningkake i matboksen. Selv badet de på utsiden, der dame- og herrebadeplassen inngjød stor respekt, men kunne besøkes når vi kom til skjels år og alder, og fortrinnsvis kunne demonstrere stuping eller annen akrobatikk.

Fisk kjøpte vi hos Anders Nilsen eller fra ”makrellbåten”, som varslet med en underlig trompetlyd (tåkelur?), der den ség gjennom Sundet og gikk inn til dem som vinket. Mange fisket nok selv også, men kom ikke så langt som til Båen. Dorging var for

avansert for oss, men reker fantes i tangen og krabber gikk villig på hva som helst. De var bare for små til å spises.

Der var flere butikker. Før vår tid hadde A.B.Olsen butikk og dampskibsekspedisjon på A.B.s brygge, etterfulgt av A.O.Holms landhandel på Holmen, senere innredet til sommerhus. Like ved var det manufakturbutikk i Anders Olsens hus, som i 1954 ble flyttet til Rota. Da ble det innredet et halvt underjordisk melkeutsalg der. Lenger nord lå bakeriet, med ferske brød og kaker hver dag. Slakter Løvdahl fraktet dyr fra landsiden og hadde stor virksomhet ved broen over Lille Svalsund. Ingeborg Eriksen hadde en liten kolonialbutikk litt lenger syd og en skomaker holdt til i Sildebua, også på Odden. Husholdningshandelen på Lyngørsiden var vel en mindre konkurrent til Holm dengangen, men er den eneste igjenværende i Lyngør nå.

Hvert år var det skjærtur til Speken på utsiden av Lyngørsia med kaffe, saft og wienerbrød. Familiens største kaffekjele het "Nordsjøen". Krigsholla, den store jettegryten, ble besøkt og historier om slaget og forlisene ble fortalt. Flatskjæra lengst øst og Kjeholmen med fyret ble sjeldnere besøkt. (Jeg var der for første gang i 2015). Noen hadde med lange bambusstenger og fisket berggyllt, som bet villig og ble slengt opp på berget, men visst aldri spist.

Når vi var i Lyngør, ble vi der, lengre utflukter var det lite av. Obligatorisk var turen til Dypvåg kirke annen hver søndag med motorbåter fra alle øyene. Siden bestefar Thorvald Hansen hadde vært ordfører var familien kommet i vane med å sitte på første benk, som nå er borte. Der måtte vi riktignok snu oss og stå på kne for å se på barnedåpen i det vakre dåpshuset. Skriften over korskillet skulle vi helst lære utenat. Barna lengtet ut i solen og opp i det store kirsebærtreet ved prestens låve.

På Eidbo bodde bestefars slekt, der vi fråtset i moreller. "Fjellbo", bestefars jakthytte oppe i skogen ved Krokvågmyra ble også besøkt. Turen gikk fra Lyngør til Åstø, hvor vi fortøyde båtene. Derfra vandret vi opp gjennom skogen på til dels gjengrodde stier, hvor det kunne være både elg og huggorm å se, dessuten gjerne blåbær og kantareller. En variant var å kjøre til Nor og gå oppover langs bekken til Fjellbu, men dette var senere, da biler ble mer vanlige. Nøkkelen var forvart hos én i Krokvåg. En gammel gård lå like bortenfor hytta, men den falt mer sammen for hvert år og nå er det vel knapt grunnmurer igjen, men hytta ble lånt ut til speidere.

Vi var en stor flokk med gamle og unge, og mormor var med, også da hun måtte gå med stokk. Flagget ble heist så lenge stangen sto der. Hytten ble luftet og vasket, to fine hengekøyer av seilduk hengt opp mellom trærne og var vel mest til lek for barna. Saft og kaker ble servert ute på vollen, og "Deilig er jorden - -" ble avsungen. Jettegryten på heia ovenfor hytten ble tømt med bøtter. Ripsbusker ble renplukket av de eldste kusinene, en del bringebær fantes bak utedoen. En tur til Røyvann hørte med for de sprekeste, og skogen, som bestefar hadde plantet, ble beundret. Han hadde også satt opp en bautasten med en mindre sten for hver av de 9 barna i ring omkring.

Bestefar døde da jeg var 4 år, men jeg husker så vidt hans nydelige, lange og slanke motorbåt "Per" med bilmotor og flat dørk med kurvstoler. Bare baugen er igjen i "Lingard skuteminne". Marcussenfamilien hadde visst maken. Familien hadde også seilbåten "Benn", som endte sine dager på land ved Lille Svalsund. Onkel Pers skjekte, som vi brukt mest, var liten, men tung å ro, den hadde hatt en liten motor. Han hadde en tid "Loppa II" med påhengsmotor, som før gjennom Sundet i vill fart og skled i svingene.

Arendalssnekke med og uten glassruter kom i disse årene og var drømmebåten, der den dovent tøffet gjennom Sundet med fornem slagside og den stolte eier ved rattet. Mai Milberg hadde en seildukskajakk, noe som var sjeldent, men eldre venner på Blindern bygget en tomanns, som de padlet helt til Lyngør med, og jeg fikk prøve den der. Fetter Thorvald bygget en gammel kajakk om til singelsculler, "Skif" het den, og fikk god fart. På Lyngørsia var en eng, der mine eldre og spreke fettere drev idrett med hoppestativ og grop for lengdehopp. Onkel Egil var det store forbildet, norgesmester i høyde 1926.

Carsten Christensen, "Kasten" var en dyktig snekker, bygde våre hytter og snekret "lilleputt" på bestilling, med "eike æsingæ". Avanserte tremenninger utstyrte sin med hjemmelaget anker, mast, seil og ror. De var ideelle lekebåter, og putteslag med plask og hyl ble utkjempet i Sundet hvert år (til minne om 1812). Senere kom "mellomputt" og "storeputt" med 2 bordganger i høyden, men fremdeles flat bunn.

Krigen merket vi ikke så mye av i Lyngør, men det startet med at 3 torpedobåter ble senket av mannskapene, henholdsvis bombet og beskytt av tyskerne. En av dem, «Grib» senket 17.april 1940, lå i en liten sandbukst innenfor Askerøya. Den hadde en torpedo i røret foran. Vi gikk inn i rommet der og kunne dreie på propellene !



Finn Kraffts akvarell 1940

Vi måtte vi ha reisetillatelse med påskudd sommerjobb, f.eks vedhugging for en onkel, men det ble det lite av. Vi rodde til Landsiden for ”matauk”, syklet eller gikk til gårdene Hope eller Nipe og Grimslund, fikk kjøpt melk og bær, og ble servert «makrellterninger», som hadde vært saltet og smakte godt.

Brann var heldigvis en sjelden begivenhet i Lyngør, men en morgen i 1950 steg det røk opp fra en pipe på selveste ”Villa Frode”. Brannmelderen på Anders Nielsens hus ble raskt aktivert og postferga kom i full fart med brannsprøyten. En svær slange ble rullet opp trappene og sjøvann sprøytet inn i huset. Ilden ble slukket nesten før familien hadde fått på seg klærne. Et kjøleskap i kjøkkenanretningen hadde gått varmt og satt fyr på veggen bak. Sisternen i kjelleren ble full av saltvann.



Holmebrygga med Anders Olsens hus og postfergene 1953

Hjemreisen var alltid vemodig. Grandtantene sto igjen på Holmebrygga og vinket med lømmetørklær.

Mor fortalte at det tidligere var en fergemann som visst het Nikolai. Han måtte som snarest innom lillehuset kort før hurtigruta skulle komme, og hadde postsekken med. Da båten ”blåste” kom han farende ut og nedover heia mens kona ropte: ”Nikolai, Nikolai, du flyæ jo av gårde med dolokket på røggen”.

Mor gikk på skolen på Holmen, i likhet med alle sine 8 søsken og deres mor. En gang hadde de en lærer, som hadde lett for å sovne ved kateteret. En periode det ikke var bro over Lille Svalsund, kunne barna fra Odden (eller var det de fra Lyngørsia?) rope

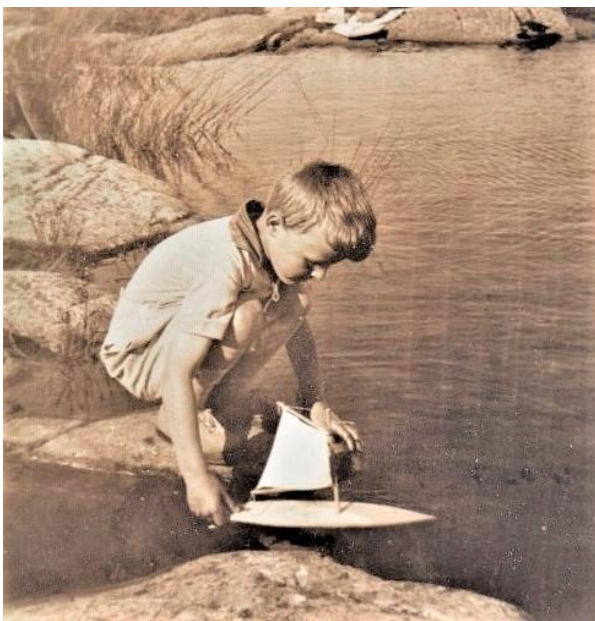
til fergemannen: ”lærer’n sovæ, kom å sett oss åvæ”. En stund skal det ha vært en pram med tau og trinser på land, så de kunne dra seg selv over Lille Svalsund.

En eldre sjømann litt øst på Odden hadde en fin seilsjekte, som jeg ba om å få låne. Han sa at det var tre ting han aldri lånte bort, det var tannbørsten, kona og sjekta, men jeg fikk låne den likevel, siden jeg var «bænebæn te Tåval Hansen».

Veifester ble arrangert i 1930-40-årene på skolen og «planen» til inntekt for veiene. Der var basar med bl.a. hummer som gevinst, bevertning med søsterkake, kaffe, pølser og is. Revyscene ble rigget opp ute, med lokale og sommergjestende skuespillere, sketsjer og viser med forbilder fra Chat Noir. En sveivegrammofon ga dansemusikken, men når Åge Monrad stilte opp med trekkspill og hjemmelaget «batteri» ble det ekstra stemning, og ingen danset som han og kona. Bak skolen var det skytebane med luftgevær og premier. En vise husker jeg refrenget av, til og med melodien:

Lyngør er stedet hvor man lever  
og stedet hvor man krever  
at moro fins.  
Her er det dans og flirt og seiling,  
Når bare man tar peiling  
på vakre kvins.

Hytten «Tua» ble etterhvert for liten og vi fikk oss et gammelt hus på Sandøya i 1969. Jevnlige dagsturer til Lyngør hadde vi likevel hvert år. Da jeg kom tilbake til Lyngør i 2012, var meget forandret, først og fremst landskapet. Nakne lyngheier er overgrodd med stor furuskog, utsikter er innskrenket, og der vi løp i god fart over heiene er det nå ufremkommelig. Er det slik vi vil ha det, eller kan det igjen komme noen som dyrker engene, skaffer «nærmat», og peisved fra skogen?



Forfatteren med avansert flatlenser i  
Kontordapelen 1935. F.K. foto

Artikkelen sto i «Den gang, på våre kanter»  
2016.